הלכות דיינים

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן א, ג – קצת מהלכות דיינים

א בזמן הזה, הדיינים דנים דיני הודאות והלוואות וכתובת אשה, וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם דברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כיס. ואדם שחבל בחבירו, אין מגבים דיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל, נזק, צער ופגם ובושת וכופר, אבל שבת וריפוי מגבים. [שלחן ערוך חושן משפט סימן א׳ סעיף א-ב].

ב אין בית דין פחות משלשה, וכל שלשה נקראים בית דין, והם דנים את האדם בעל כרחו, ופחות משלשה אין דיניהם דין, אפילו לא טענו, אלא אם כן קבלום בעלי דינים. [ש״ע סימן ג].

ג במקום שעל פי חוקי הממשלה צריכים לצרף עם שני דיינים עורך דין מחלל שבת ואינו בקי בהלכה כלל, להרכב בית הדין, אין לדיינים לצרפו להרכב שלשה, ואסור לשבת עמו בדין. [יביע אומר חלק ב׳ סימן א].

ד יש מקומות שעל פי חוקי הממשלה הרכב של בית הדין צריך להיות באופן שיושבים בו שלשה חכמים ושני עורכי דין. והעורכי דין הם חילוניים לגמרי ועמי הארץ, מותר לתלמיד חכם לשבת בבית דין כזה לשפוט בין איש לאשתו, דלגבי דיינים לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. [יביע אומר ח״ב חו״מ סי׳ ב׳. וכתב שם לסמוך על דברי הקצות, הנתיבות, ורעק״א]

ה אדם שחבל בחבירו, בזמנינו אין הדיינים מגבים נזק וצער, ומחייבים אותו רק שבת וריפוי. ודעת הרמ״א שאף ריפוי ושבת אין מגבין, ואם התובע והנתבע ספרדים, אין הנתבע יכול לומר קים לי כדעת הרמ״א שאין מגבים אפילו ריפוי ושבת, אלא על הדיינים לפסוק להם כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו. [יביע אומר חלק ט׳ חושן משפט סימן ה דף תלג].

סימן ד – מתי אדם עושה דין לעצמו

א ראובן שגזל ממנו שמעון סכום כסף, ואין לו עדים על כך, ופעם שכח אצלו שמעון חפץ ששויו קרוב לסכום הכסף שנגזל ממנו, מותר לראובן להחזיק בחפץ לעצמו תמורת הכסף, או למוכרו וליטול התמורה לעצמו, באופן ששמעון ידוע כאדם תקיף ואלם, ואין ביכולתו של ראובן לתובעו בבית דין ולדון עם התקיף ממנו. [יביע אומר ח״ו חו״מ סי׳ א. ושם אות ב׳ אם מותר לעכב הפקדון של חבירו בידו עבור חוב שחייב לו, שיש בזה מחלוקת בין התלמוד והזוהר]

סימן ה׳ – באיזה יום דנין

א אין דנים דין בשבת או ביום טוב, שמא יבואו לידי כתיבת פסק הדין בשבת. וגם סידור הטענות לבד לפני הדיינים, אסורה. אבל דיין ששמע את טענות הבעלי-דין מערב-שבת, ורוצה לעיין בספרי הפוסקים כדי לדעת מסקנת ההלכה, אין שום איסור בדבר. וכן הבעלי דין עצמם, או טוען רבני, הרוצים לעיין בספרי הפוסקים כדי לסדר טענותיהם בהלכה בפני בית הדין, אין בזה איסור. אולם לסדר את הטענות ללא עיון בדברי הפוסקים, אין להקל, משום ממצוא חפצך ודבר דבר. אבל אם עברו ודנו בשבת ויום טוב, דינן דין. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ סימן שלט סעיף ט].

ב יש אומרים שבכלל איסור דין בשבת אסור לתפוס אדם ולחובשו בבית הסוהר בשבת. ומכל מקום במקום עיגון, וכגון שיש חשש שלא ימצאו את הבעל אם לא יתפשוהו במחבוש בשבת, לכולי עלמא מותר. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ סימן שלט סעיף י].

ג אין דנין בקביעות בערב שבת ובערב יום טוב, ואם הזמינו את הבעל דין לבוא לבית דין, אין צריך לבוא. ואפילו הזמינו לבא אחר שבת ויום טוב ולא בא, אין קונסין אותו.

סימן ז, ח – מי ראוי לדון, ושלא למנות דיין שאינו הגון

א רשאים גדולי העיר להעמיד דיין לדון ולהורות אף שעדיין לא הגיע לארבעים שנה. וכן תלמד חכם שחיבר ספר בהלכה רשאי להוציאו לאור טרם מלאת לו ארבעים שנה. [יביע אומר חלק ד׳ חושן משפט סימן א סק״ה]

ב אם יש לפנינו שני מועמדים לכהן כדיינים, ויש רק מקום פנוי אחד, יש להעדיף בזמנינו דיין שהוא בקי בתשובות הגאונים והאחרונים ובעל הבנה ישרה, על דיין שהוא חריף ומפולפל מאד. שגם בזמן הזה שהספרים מצויים סיני עדיף מעוקר הרים. וצריך הדיין ללמוד את הטור והבית יוסף, ולא די לו בידיעת הש״ס והראשונים. [יביע אומר ח״ז חו״מ סימן א׳. ושם בענין מינוי דיינים בימינו, בהא דקי״ל שליחותייהו עבדינן, אי הוי מן התורה או רק מדרבנן. ושם באות ג׳ אם מותר למנות דיין את קרובו שהוא תלמיד חכם, ולהעדיפו על האחר שהוא גדול ממנו בתורה. ובאות ד׳ בענין דיין המתמנה על ידי נתינת כסף וזהב לבוחריו. ושם אות ה׳ לגבי ועדת המינויים לדיינים].

ג ממזר, ואפילו שלשתן ממזרים, הרי אלו כשרים לדון לכל, וכן אם היה כל אחד מהם סומא באחד מעיניו, כשר. אבל סומא בשתי עיניו פסול. וכן אשה פסולה להיות דיין, אפילו היא חכמה ביותר.

ד אסור לדיין לדון מי שהוא אוהבו, אף על פי שאינו שושבינו ולא ריעו אשר כנפשו. ולא למי ששונאו, אף על פי שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו. אלא צריך שיהיו שני בעלי הדין שוים בעיני הדיינים ובלבם. ואם לא היה מכיר את שום אחד מהם ולא את מעשיו, אין לך דיין צדיק כמוהו.

ה שני תלמידי חכמים השונאים זה את זה, אסורים לישב בדין יחד, שמפני השנאה שביניהם דעת כל אחד מהם לסתור דברי חבירו. וכן כל הפסולים להעיד מחמת קורבה או מחמת עבירה, פסולים לדון. ודיין היודע בחבירו שהוא גזלן או רשע, אין לו להצטרף עמו לדין.

ו בית דין של שלשה צריך שיהיה בכל אחד מהם ז׳ דברים: חכמה, ענוה, יראה, שנאת ממון, אהבת האמת, אהבת הבריות להם, בעלי שם טוב.

ז כל המעמיד דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה, ואינו ראוי להיות דיין, אף על פי שכולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה.

ח צריכים הדיינים לישב באימה וביראה ובכובד ראש, ואסור לישב ולספר בדברי בטלה בבית הדין, ויראה הדיין כאילו חרב חדה מונחת לו צוארו, וכאילו גיהנם פתוח לו מתחתיו, וידע את מי הוא דן, ולפני מי הוא דין, ומי הוא עתיד להפרע ממנו אם נטה מקו הדין. וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו, אפילו שעה אחת, כאילו תיקן כל העולם כולו, וגורם לשכינה שתשרה בישראל.

ט קטן פסול לדון, אפילו הוא פיקח ולמד תורה הרבה. אבל מבן י״ג שנים ומעלה, אף שלא הביא ב׳ שערות אם הוא מפולפל ובקי בחדרי תורה כשר לדון. [ילקו״י דיני חינוך קטן עמ׳ שמד]

י מותר לדיינים לאכול ולשתות בשחרית, לפני הליכתם לביה״ד. ואף על פי שבזוהר הקדוש (פרשת משפטים דף קכב ע״א) איתא, בית דוד דינו לבוקר משפט עד דלא ייכלון ולא ישתון, דכל דיינא דדאין דינא בתר דאכיל ושתי לאו דיינא דקשוט הוא, דכתיב לא תאכלו על הדם, אזהרה לדייני דלא ייכלון עד דדייני דינא. הא בממונא, וכל שכן בדיני נפשן דבעו דייני לאסתמרא דלא למידן דינא אלא קדם דאכלו ושתו. ע״כ. מכל מקום הגמרא שלנו חולקת על זה, דהא בסנהדרין (סג.) ילפינן מקרא דלא תאכלו על הדם לענין דיני נפשות בלבד. [ע״ע במו״ק יד:]. והלכה כהגמרא שלנו כשהיא חולקת הזוהר הקדוש. ואפילו לשתות יין לפני שיושב בבית הדין לדון דיני ממונות מותר מן הדין, כמבואר בתוס׳ סנהדרין (כב.), וכן פסק מהר״ם בחושן משפט (סימן ד׳ סעיף ה), ואף שלכתחלה יש לחוש לדברי הזוהר הקדוש(שיטת מגיד משנה שמותר שתיית יין, אבל אכילה ושתיה מלאכא מהני בלי שום פקפוק, ע״ש ברית אברהם ס״ק ג׳).

סימן יב – דין פשרה

ג אף על פי שפשרה שנעשית על ידי בוררים אין דינה כמחילה, שהמחילה אינה צריכה קנין (ע׳ בחלק ג׳ סי׳ ב׳ אות א), ואילו פשרה צריכה קנין, כדאיתא בסנהדרין ו. מכל מקום אם לאחר שפסקו הבוררים לפשר בין הצדדים, קיבל עליו הנתבע את הדין, וקיים בשטר בעדים בלי קנין, אינו יכול לחזור בו. וכל זה באופן שנכתב בשטר הבוררות בלשון חיוב, או הודאה, אבל אם הבוררים כתבו השטר בעצמם, אף שכתבו בו ונתפייס פלוני הנתבע בפשרה, כל שלא היה שם קנין יכול לחזור בו. [יביע אומר חלק ה׳ חושן משפט סימן א סק״ה]

ב שוחט עופות לצבור שהעידו אודותיו שהוא עומד ושוחט אחר חצות היום, ומקבל כסף כמעשהו בחול, ובתחלה השוחט נשבע בחי ה׳ שזה שקר, ואחר שחזרו והעידו בפניו הודה שקיבל כסף ביום טוב, ויש בדבר חילול ה׳ ששוחט מקבל כסף ביום טוב. והשוחט איים על הדיין ואף שכר גוי לפגוע בדיין ולהורגו ח״ו, העיקר לדינא שרשאי הדיין להסתלק מן הדין כל שיש ששם סביר של סכנה בדבר, שרק בסתם ששם בעלמא אין לדיין לחשוש שמא יהרגנו בעל דבר, אבל כשיש ספק ממש, וכגון שכבר עשה מעשה להביא גוים מרצחים לעזור לו, הרי אין לך דבר העומד מפני פיקוח נפש. ולא אמרה תורה ולא תגורו מפני איש רק היכא דלא ברי היזקא. ומכל מקום אין להתיר לשוחט הנז׳ לשחוט לרבים.[יביע אומר חלק ט׳ חלק חושן משפט סימן ב].

סימן יד – ללכת אחר הנתבע

א תלמיד חכם התובע לדין את שותפו שאינו ת״ח, גם בזה התובע הולך אחר הנתבע, ורק אם הוא רבו מובהק צריך התלמיד ללכת אחר רבו התובע.

[יבי״א חלק ב׳ חו״מ סימן ד׳ סק״ד. וכמו שכתב כן התומים (סי׳ יד). ודלא כמ״ש הגר״י ידיד בספר תורת חכם (סימן ח׳), שבכל תלמיד חכם תובע, צריך ללכת אחריו כיון שחייבים בכבודו]

ב אשה שנישאת לבעלה בעירו, ולאחר זמן נעשה ביניהם דין ודברים, והאשה נסעה לבית הוריה, והבעל תובע בבית הדין, האשה חייבת ללכת אחר בעלה, אף על פי שהוא התובע, מפני שחייבת בכבודו, וכדקיימא לן (ביו״ד סימן רמ סעיף ה) שאם יש דין ודברים בין האב לבנו, חייב הבן ללכת אחר אביו אף על פי שהבן הוא הנתבע, מפני שהוא חייב בכבודו. וכמו שכתב המהרשד״ם (חו״מ סימן קג ושפו), שאם עסק המשא ומתן נעשה בעירו של התובע, ואחר כך פשט לו הנתבע את הרגל ונסע לעיר אחרת, פשוט שאם יש יכולת ביד בית הדין להביאו למקום התובע, צריכים להביאו להתדיין שם. והוא הדין כאן שמקום הנישואין קובע בזה. [יביע אומר חלק ב׳ חושן משפט סימן ד׳. ועיין עוד בשו״ת האלף לך שלמה אבן העזר סימן קיח. ובשו״ת דברי מלכיאל חלק ג׳ (סימן קסז וח״ד סימן קמח). ע״ש].

ג ואמנם אשה שנתגרשה מבעלה לאחר שהיו גרים בירושלים שנים רבות, ונולדו להם שם ילדים, ולאחר גירושיה הלכה עם ילדיה להתגורר בחיפה אצל קרוביה, והאב הגיש תביעה בביה״ד ירושלים על גובה המזונות לילדים, והאשה טוענת שאין ביכולתה לנסוע לירושלים, ושהיא מוכנה להתדיין

עמו בביה״ד חיפה, הצדק עם דבריה, ועל הבעל להתדיין עמה בחיפה. [יביע אומר ח״ז חחו״מ סימן ד. ודן שם דלכאורה עליה לבוא לביה״ד ירושלים, כיון שנישואיה היו בירושלים, וכן הילדים נולדו בירושלים, ועליהם תסוב תביעתו, וכמ״ש כיו״ב המהרשד״ם [בחו״מ סי׳ קג] שאם היה העסק של משא ומתן בעיר אחת, והנתבע אח״כ הרחיק נדוד, בזה הנתבע הולך אחר התובע, והסכימו לזה האחרונים. אך אחר שקלא וטריא העלה שיש להתחשב עם טענת האשה שבגלל טיפולה בילדים הקטנים אין באפשרותה להניחם לנפשם ולבא להתדיין בירושלים, שהיא טענה צודקת, לכן על הבעל להגיש תביעתו בביה״ד חיפה].

סימן כה – דיין שטעה, ודין בית דין גדול לערעורים, וקבלת הוראות מרן בחושן משפט

א מה שהקימו בזמן הזה בית דין לערעורים, לא שייך בזה כל בי דינא בתר בי דינא לא דייקי, דהאידנא דלא בקיאי כל כך, דייקינן בתר בי דינא. [יבי״א ח״ב חו״מ סי׳ ב סק״ח. והביא דברי הרדב״ז שכתב שדוקא בזמנם אמרו כן, אבל האידנא דייקינן ודייקינן, וכ״כ בתשו׳ הרשב״א דהאידנא דלא בקיאי כ״כ בדיינים, דייקינן בתר בי דינא, וכ״ש בזמנינו. וכ״כ מהר״ח פלאג׳י בשו״ת סמיכה לחיים (סי׳ ט) שבדורות הללו לא אמרינן בי דינא בתר בי דינא לא דייקי. והביא חברים לסברת הרדב״ז הנ״ל, וכן העלו גדולי הדור של זמנינו]

ב שלשה חכמים היושבים בדין, ואחד סבור שהשנים שעמו טועים בפסק שלהם, אינו רשאי לומר איני יודע כדי שיוסיפו הדיינים, אלא יודיע להם את דעתו, ואם רבו עליו חבריו, יפסקו ברוב דיעות. אבל אם השנים שעמו אינם תלמידי חכמים כראוי, ורואה שעל פיהם יוצא משפט מעוקל, רשאי לומר איני יודע כדי שיוסיפו הדיינים, ואין בזה משום מדבר שקר תרחק, מאחר שכוונתו להוציא הדין לאורה. [יביע אומר חלק ב׳ חלק חושן משפט סימן ג׳].

ג אף על פי שיש הרבה ספיקות וספיקי ספיקות לחיובא, מצי המוחזק למימר קים-לי. [שו״ת יביע אומר ח״ג (תאהע״ז סי׳ ג׳ אות לב, וסימן טז אות כט). ושם אם הבעל נחשב כמוחזק במזונות].

ד אמרינן טענת קים-לי לענין להיפטר משבועה. [שו״ת יביע אומר ח״ה (חושן משפט ס״ס ד).].

ה אין המוחזק יכול לטעון ״קים-לי״ נגד מה שנפסק בשלחן ערוך, אפילו הרבה אחרונים חולקים עליו, מאחר שמרן הוא מרי דאתרין ומפיו אנו חיים, וקבלנו הוראותיו ככל אשר יאמר כי הוא זה, וכן ראוי להורות. [שו״ת יביע אומר חלק ב׳ (חלק אה״ע סימן ח אות ו), וחלק ה׳ (חלק יו״ד סימן ח אות ד), וחלק ו׳ (חלק חו״מ סימן ג), ובח״י (חו״מ סימן א), ובשו״ת יחוה דעת ח״ה (עמוד שיב). ע״ש].

ו יש אומרים שיכולים לומר קים-לי נגד מה שכתב מרן בתשובה, אף על פי שקבלנו הוראות מרן גם במה שכתב בתשובה. אולם הסכמת רוב האחרונים שכאן בארץ ישראל אין המוחזק יכול לומר קים לי נגד מה שפסק מרן בתשובה, שקבלת דברי מרן באה מפני שהוא המרא דאתרא בכל גלילות ארץ ישראל, ובכלל מה שקבלנו הוראותיו הוא גם מה שכתב בתשובה. וכן ראוי להורות. ולכל היותר יש לעשות פשרה הקרובה לדין. ולכן אין המוחזק בממון יכול לטעון קים לי נגד מה שפסק מרן בתשובה, ומוציאים מן המוחזק על סמך פסק מרן בתשובה. ושכן העידו גאוני ירושלים רבים שהמנהג בירושלים שלא לומר קים לי נגד פסק מרן בתשובה. [יביע אומר ח״ב (תאו״ח סי׳ כה אות יא). שו״ת יביע אומר ח״ט, ושם (בחו״מ סי׳ א׳) הדר תבריה לגזיזיה, והעלה שאין לומר קים לי נגד מה שמרן כתב בתשובה או בבית יוסף, אחר שקיבלנו הוראותיו גם במה שכתב בתשובה ובבית יוסף. וזה דלא כמו שכתב בשו״ת יביע אומר הנ״ל. ומשנה אחרונה עיקר. וכן הוא ביביע אומר ח״י חו״מ סי׳ א׳ עמ׳ תכז]

ז יש אומרים שבדיני ממונות יכול המוחזק לטעון ״קים-לי״ נגד מה שכתב מרן בבית-יוסף, אם הדין הושמט בשלחן ערוך. ויש חולקים ואומרים דגם באופן כזה אין לומר קים לי נגד מה שכתב מרן בבית יוסף. [שו״ת יביע אומר חלק ג׳ (חלק אבן העזר סימן טז אות ל׳) ובחלק ד׳ (חלק חושן משפט סימן ה׳ אות ב׳) דן אי אמרינן קים לי נגד מה שכתב מרן בבית יוסף ובתשובה, וכלל ב׳ הדברים בחדא מחתא. ומשמע מדבריו דלא אמרינן קים לי נגד מה שכתב בבית יוסף. אך בחלק י׳ (חלק חושן משפט סימן א׳) כתב בפשיטות שאין לומר קים לי נגד מה שכתב מרן בב״י. וכפי הנראה חזר בו ממה שכתב בחלק ג׳. ומה שכתב בחלק ג׳ הנז׳ לפטור את הבעל ממזונות על סמך זה דאמרינן קים לי נגד מה שכתב מרן בבית יוסף, כנראה שהיו לו עוד טעמים, בבחינת אין לדיין אלא מה שעיניו רואות. ורק לענין הקנין בזמן הזה, שהחתן מקבל קנין גמור על כל שיעבודי הכתובה, בזה כתב לומר קים לי נגד הב״י. וכן משמע מהמפתחות שבסוף הספר, שרק בנקודה של שיעבוד על ידי הקנין, בזה נטה לומר קים לי נגד הב״י, אבל איכא התם אריכות בכמה פנים להורות מה שהורה שם. ואיה״נ מטעם זה לחוד אינו יכול לטעון קים לי נגד הבית יוסף].

ח יש אומרים דאף על גב דקיימא לן דסתם ויש הלכה כסתם לגמרי, בדיני ממונות יכול המוחזק לומר קים-לי כסברת היש אומרים נגד הסתם. אך למעשה מאחר ואין אנו טוענים טענת קים לי נגד מרן, גם בסתם ויש אין לטעון קים לי כסברת היש אומרים, אחר דנקטינן לדינא דהלכה כסתם לגמרי, ואין צריך לחוש להיש אומרים, והוי כסתם מרן בלא חולקים, ומכל מקום ראוי להטיל ביניהם פשרה הקרובה לדין. [שו״ת יביע אומר ח״ג (חושן משפט סימן ד׳ אות ח). אולם בשו״ת יביע אומר חלק ט׳ (חו״מ סי׳ א׳ אות ו׳) הדר תבריה לגזיזיה, וכתב שאין לומר קים לי].

ט כשמרן כותב יש אומרים ויש אומרים, אף על גב דבאיסור והיתר ובאורח חיים הלכה כיש אומרים בתרא, ואף להקל לכתחלה, מכל מקום בדיני ממונות יכול המוחזק לומר קים-לי כסברת יש אומרים קמא לפטור עצמו. ויש חולקים ואומרים שמאחר ואנו תופסים עיקר כיש אומרים בתרא, אין לומר קים לי נגד יש אומרים בתרא, ולכן ראוי לעשות פשרה הקרובה לדין. [שו״ת יביע אומר ח״ה (חושן משפט סוף סימן ד׳) ובח״ו (חו״מ סי׳ ב׳) ובחלק ח׳ (חו״מ סי׳ א׳)].

י אומרים קים לי נגד מרן השלחן ערוך כשהתובע ספרדי והנתבע אשכנזי, ומרן הש״ע מחייב את הנתבע, והרמ״א פוטרו, וכן להיפך. [שו״ת יביע אומר חלק ז׳ (חושן משפט סימן ב׳)].

יא אפילו אם אין הנתבע טוען קים לי בית דין טוענים לו. [יביע אומר ח״ז חו״מ סי׳ ב אות ה׳ והלאה, אפילו אם אין הנתבע טוען קים לי בי״ד טוענים לו].

יב אף על פי שאין אנו טוענים קים לי נגד מה שמפורש בשלחן ערוך, ומוציאים ממון מן המוחזק כספק מרן, מכל מקום אם לאחרונה נגלו לנו ספרי ראשונים, שהיו בכתב יד, ועתה נדפסו ויצאו לאור עולם, ונמצאה בהם הלכה בדיני ממונות לטובת המוחזק שלא כפסק מרן, כל שיש בסך הכל שני ראשונים כאלה שפסקו לטובת המוחזק, מצי לטעון קים לי כהני ראשונים, שאף מרן אילו היה רואה את הראשונים הללו אפשר שלא היה פוסק בהחלט כסברא הנגדית. וכן כתבו כיו״ב האחרונים בכמה הלכות של איסור והיתר. והוא הדין בדיני ממונות, שאין להוציא מן המוחזק אלא בראיה ברורה. אולם במקום שמרן פסק כב׳ או ג׳ עמודי הוראה, או כרוב הראשונים המפורסמים, אין לסמוך על כתב יד שלא אחד מן הראשונים, אף שלא היה נגד עיניו של מרן השלחן ערוך. [שו״ת יביע אומר חלק י׳ (חלק חושן משפט סימן א׳ עמוד תנד).].

סימן כו – שלא לדון בבתי משפט של גוים או של חילוניים

א אף על פי שהסמכות החוקית כיום בארץ מטעם הממשלה, לדון בדיני ממונות, היא לבתי משפט חילוניים, הדבר ברור שלפי דין תורתינו הקדושה כל התובע את חבירו בבתי משפט שלהם, גדול עוונו מנשוא, והוא בכלל מה שאמרו על הדן אצל שופט גוי, שהדן אצלו הרי הוא כמחרף ומגדף, ומרים יד בתורת משה רבינו. ולא שייך בזה דינא דמלכותא דינא, דלא אמרינן הכי אלא במקום שיש תועלת והנאה למלך, מה שאין כן בחוקים ומשפטים של הערכאות שאינם תואמים את ההלכה, ואין בהם תועלת למלך, בודאי שאין לומר בהם דינא דמלכותא דינא. והגאון מהרצ״פ פראנק זצ״ל, כתב בין השאר: שכאשר נתבונן בטעם האיסור לדון בערכאות של גוים, שהוא מפני שהדן בפניהם הוא מייקר שם אליליהם להחשיבם, שנאמר ואויבינו פלילים, שכשאויבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם, [כמו שפירש רש״י בפרשת משפטים], ולפיכך הדן בפניהם ה״ז רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה, כדברי הרמב״ם והש״ע, וא״כ מטעם זה עצמו גם יהודי ששופט ע״פ חוקותיהם, בודאי שהוא גרוע יותר מגוי, שהגוי לא נצטווה לשפוט דוקא ע״פ דת ישראל, אבל יהודי זה שמצווה לדון ע״פ התורה, והוא מתנכר אליה ודן ע״פ המג׳לה של העותומנים ושאר חוקי אומות העולם, שעליהם נאמר יוצר עמל עלי חוק, יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו, הרי הוא רשע ומרים יד בתורת משה, וכדברי הרשב״א, הרי הוא הורס חומות הדת ועוקר ממנה שורש וענף והתורה מידו תבקש, והוא הדין למי שהולך להתדיין בפניו. וצר לנו מאוד שחוקים אלה אימצה הממשלה וכן הכנסת, לדון בהם במדינת ישראל, ואין לך עלבון לתורה ולנושאי דגלה יותר מזה, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, מהרה יבוא האדון אל ביתו וישיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה. ע״כ. גם החזון איש זצ״ל (סנהדרין סי׳ ט״ו אות ד׳) כתב: שהדבר ברור שאין שום נפ״מ בין הדן בפני עכו״ם, לבין הבא לדון אצל שופט יהודי הדן ע״פ חוקים זרים שבדו אומות העולם, ואדרבה הדבר יותר מגונה ששופטים יהודים המירו את משפטי ה׳ ותורתו הקדושה למשפטי ההבל של הגוים, ואפילו אם יסכימו כל בני העיר על זה, אין שום ממש בהסכמתם, (עיין רמב״ן ר״פ משפטים), ומשפטם חמס ערשק וגזל, ומרימים יד בתורת משה. ע״כ. והגריא״ה הרצוג זצ״ל כתב: שכעת כאשר עם ישראל שוכן בארצו, ולדאבון לבנו הוא דן ע״פ חוקים זרים, הדבר חמור אלף פעמים יותר מיחיד או קהלה בישראל שהולכים לדון בערכאות של גוים, כי המבלי אין אלקים בישראל וכו׳ ח״ו. ומוכח מדברי הרשב״ץ (ח״ב סי׳ ר״נ), שגם הדנים בערכאות של מוסלמים שאינם עובדי ע״ז, הרי הם בכלל מה שאמרו לפניהם ולא לפני עכו״ם, שכיון שאינם מכירים בחוקי התורה, וטוענים שכבר פקע תוקף דת משה, ולכן דנים הם ע״פ משפטי נביאי השקר שלהם, ההולך לדון בפניהם הרי הוא כבועט בתורת אלקים חיים כפי שקבלנו מדורו דורות עד משה רבינו, ותוצאות מצב מחפיר ומביש זה כי ישורן וכו׳. עכת״ד. (וכ״כ אי״ח חי״ב סי׳ א סק״ח, וח״ח חי״ב סימן א סק״ו)

ב ואמנם בכל הנוגע למסים ארנונה ומכס יש לקיים את חוקי המדינה, שזה בכלל מה שאמרו ״דינא דמלכותא דינא״. ואף על פי שיש מי שכתב שלגבי הכנסת שנבחרים בה חלק מהנבחרים שהם מפריצי עמנו, ויש בהם שונאי דת, לא שייך לומר בחוקים שלהם דינא דמלכותא דינא. הנה אין דבריו נכונים, שגם במלך רשע אמרינן דינא דמלכותא דינא. אבל לפי ההלכה אסור להטיל מס על תלמידי חכמים העוסקים בתורה, שהרי הם פטורים מכל מיני מסים, בין מסים הקצובים על כל העיר, ובין על כל איש ואיש, וגזרו בגזרת נידוי חרם ושמתא על כל מי שיגבה מסים מתלמידי חכמים. ואף ריוח שהחכם השיג על ידי משא ומתן מעסקיו, פטור ממס הכנסה ומס ערך מוסף, וכל כיו״ב. [יחוה דעת ח״ה סג. שו״ת יביע אומר חלק ז׳ חלק חושן משפט סימן י׳. ושם מי נקרא תלמיד חכם לענין זה, ובדין גביית קמחא דפסחא ושאר עניני מצוה, אם יכולים ראשי הקהלה לכוף את הת״ח להשתתף במסים אלה].

ג אשה שתבעה את בעלה למזונות בבית המשפט החילוני, ע״פ עצת עורך הדין שלה, והשופט חייב את הבעל לשלם לה מזונות, ואחר כך דן השופט ביניהם בהסכם גירושין ע״מ שהדירה שהיא על שם שניהם תועבר לזכות הבעל, ואחר שחתמו שניהם על ההסכם, חזרה בה האשה, וכשראה השופט כן, ביטל את חיוב המזונות לאשה, ועתה באה האשה אל בית הדין הרבני בתביעה לחייב את בעלה במזונותיה, ובית הדין האיזורי ברחובות פסק שאין להזדקק לתביעתה, הואיל ופנתה מתחילה לערכאות, וכמ״ש הרמ״א בחו״מ (סי׳ כו). והאשה ערערה על זה בבית הדין הגדול. ואחר שקלא וטריא בדברי הרמ״א והאחרונים, ובדעת מרן הב״י בזה, העיקר הוא שיש לקבל את הערעור של האשה, ועל ביה״ד לדון בתביעתה למזונות. [יביע אומר חלק ד׳ חלק חושן משפט סימן ה. ושם אות ב׳ אם הנתבע שהוא מוחזק בדמי המזונות יכול לטעון קים לי כסברת הרמ״א וסיעתו, ודלא כמרן הב״י, והאריך בדברי האחרונים אם אפשר לטעון קים לי נגד מה שכתב מרן בבית יוסף, ולא הובא בש״ע, ובמסקנא כיון שהשופט פסק כן בשוררות לבו על שלא שמעה האשה בקולו לוותר על חלקה בדירה לטובת הבעל, וההרגיש את עצמו נעלב ופגוע, על ביה״ד להציל עשוק מיד עושקו. ובפרט שבזה״ז אין הכל יודעים שדין בית המשפט החילוני כדין הערכאות, ולאו כ״ע דינא גמירי, לכן יש לקבל את ערעור האשה, ולהחזיר את התיק לביה״ד רחובות שידון ויפסוק בתביעת האשה למזונות, וכתורה יעשה].

סימן כז – שלא לקלל דיין ולא שום אחד מישראל

א המקלל אחד מישראל בשם או בכינוי, או באחד מהשמות שקורים הגויים להקב״ה, אם היה בעדים והתראה לוקה אחת משום לא תקלל חרש. ואם היה דיין לוקה עוד אחרת משום אלהים לא תקלל, וארור הוי לשון קללה.

ב אסור לקלל גם כל אחד מישראל, כדכתיב לא תקלל חרש, ולמה נאמר חרש, שאפילו זה שאינו שומע ולא נצטער בקללה זו, לוקה על קללתו. ואמרו בפסיקתא זוטרתא (ויקרא, עמוד 106) לא תקלל חרש, מרבה אפילו בר ישראל שאינו שומעך, קל וחומר לפניו. [וכן הוא ברמב״ם (פרק כו מהלכות סנהדרין), ובספר המצוות שלו (לא תעשה שיז). וכן הוא בסמ״ג (לאוין רט, ריב), ובסמ״ק (קכג קכז), ובספר היראים (קעד וקפד), ובספר החינוך (מצוה רלא), ובשערי תשובה (שער ג׳ אותיות מו מז). וכ״ה בשלחן ערוך חושן משפט סי׳ כז]. ואף אם מקלל בלא הזכרת שם ה׳ אסור מדאורייתא. [ספר החינוך הנז׳. ספר החרדים (פרק כד אות יד) והובאו דבריהם בספר יוסף אומץ יוזפא עמוד 354].

ג כתב הרמב״ם (פרק ו׳ מהלכות דעות הלכה ח׳): המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו וכו׳, מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל. וכל שכן ברבים וכו׳, במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים, אם לא חזר בו בסתר, מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו, ומחרפים אותו בפניו, ומבזים ומקללים אותו עד שיחזור למוטב, כפי שעשו כל הנביאים בישראל. ע״כ. ואמנם בדורינו אין לנו מי שיודע להוכיח, ולכן אין לקלל גם בדברי שמים וכתב מהר״ח פלאג׳י בתוכחת חיים (פרשת שמות דף קפא): לפעמים מקלל אדם בבתו אם יחסר לו איזה דבר, ובפרט נשים כשיחסר להם איזה דבר קטן או גדול אומרים מי שלקח זה יקח אותו מלאך המות ח״ו, והוא עון פלילי, ועיני ראו ולא זר כמה בני אדם בבחרותם עשו ענינים כאלו דרך שחוק, לגזול ולהטמין כדי להכעיס ויצטער חבירו, ומרוב שיחו וכעסו קילל אותם ולא עברו ימים מעטים עד שמתו במבחר ימיהם, ושמור היה בלבי כי הגיע עליהם הקללות, ולכן יזהר כל אדם בזה במאד מאד, כי כל עושה אלה בנפשו דיבר ר״ל. [ילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פרק טז].

ד יהודי הנשוי לנכריה אין למנותו לשום תפקיד בקהלה, וקהלה שעברה ובחרה איש כזה לתפקיד מנהל של הקהלה, יש להם לחזור בהם מבחירה זו ולבחור אחר במקומו, ויש לגדור גדר בזה, שהרי אדם זה חייב כרת מדברי קבלה, כמו שנאמר במלאכי, יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה וכו׳, בודאי שעל פי הדין אסור למנותו לשום תפקיד ציבורי בקהלה יהודית, ולא עוד אלא שהמסייע למינוי אדם כזה, ולהשארתו בתפקיד רם זה, יוכל לגרום השפעה שלילית ביותר על הנוער של קהלת ישראל, ויבואו לזלזל באיסור חמור זה, ובפרט במקומות כאלה שלדאבון לבנו גדולה הפרצה הנוראה של ההתבוללות והטמיעה בגויים, באופן מדהים, לכן על חברי מועצת הקהלה להקהל ולעמוד על נפשם ועל נפש זרעם, להדיח את האיש הנ״ל ממשרתו.

[יביע אומר חלק ו׳ חושן משפט סימן ג].